

NEMIS TILINI YUQORI KURS TALABALARIGA O'QITISHDA YOZMA NUTQ KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH

Olimov Murodjon,
mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada nemis tilini yuqori kurs talabalariga o'qitishda yozma nutq ko'nikmasini rivojlantirishning mazmuni, bosqichlari va metodik asoslari tahlil qilingan. Yozma nutq — bu talabalarining mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va o'z fikrini aniq ifodalash salohiyatini shakllantiruvchi asosiy til ko'nikmasi sifatida yoritilgan. Muallif yozma nutqni rivojlantirishda kommunikativ, integrativ, bosqichlilik va madaniyatlararo yondashuv tamoyillarining ahamiyatini asoslab bergan. Maqolada yozma ko'nikmalarni bosqichma-bosqich shakllantirish jarayoni – tayyorlov, rejalashtirish, yozish, tahrir va baholash bosqichlari orqali izchil tashkil etilishi lozimligi ta'kidlangan. Har bir bosqichga mos amaliy mashg'ulotlar namunasi keltirilgan bo'lib, ular orqali talabalar rasmiy va norasmiy yozuv janrlarini (xat, insho, kundalik, hisobot) amalda o'rganadilar. Baholash mezonlari grammatik to'g'rilik, leksik boylik, matn strukturasining mantiqiyiligi va uslubiy moslik kabi mezonlarga asoslangan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yozma nutqni o'qitish jarayonida integratsiyalashgan yondashuv talabalarining mustaqil fikrlash, ijodkorlik va akademik savodxonligini sezilarli darajada oshiradi. Maqola natijalari nemis tili o'qituvchilari uchun samarali metodik tavsiyalar manbai bo'lib xizmat qiladi hamda chet tillarni o'qitish jarayonida yozma nutqni rivojlantirishning yangi yondashuvlarini amaliyotga joriy etish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: nemis tili, yozma nutq, yuqori kurs talabalari, til o'qitish metodikasi, kommunikativ yondashuv, akademik yozuv, tahrir va baholash, yozma ko'nikmalarni rivojlantirish.

Kirish. Globalizatsiya va xalqaro hamkorlik jarayonlarining jadallashuvi chet tillarini, xususan, nemis tilini chuqur o'rganishni zamonaviy ta'lim tizimining muhim talabiga aylantirdi. Nemis tili nafaqat Yevropaning yirik iqtisodiy va madaniy hududlarida, balki ilmiy va texnologik hamkorlikda ham keng qo'llaniladi. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarining yuqori kurs talabalari uchun nemis tilida nafaqat og'zaki, balki yozma nutq ko'nikmasini shakllantirish ham zaruriy ehtiyoj hisoblanadi.

Yozma nutq — bu talabaning fikrlash madaniyatini, mantiqiy izchilligini va o'z fikrini aniq hamda grammatik to'g'ri ifodalash qobiliyatini namoyon etuvchi asosiy til ko'nikmasidir. Ayniqsa, ilmiy maqolalar, rasmiy hujjatlar, arizalar yoki elektron maktublar yozishda yozma nutqning rivojlanganligi katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, nemis tili o'qitish jarayonida yozma nutqni o'rgatish nafaqat til kompetensiyasini, balki talabalarining madaniyatlararo muloqot, ijodiy fikrlash va tahliliy yondashuv qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Mazkur maqolada nemis tilini yuqori kurs talabalari uchun o'qitishda yozma nutqni rivojlantirishning metodik asoslari, o'qitish bosqichlari, mashg'ulot turlari hamda baholash mezonlari yoritilgan. Maqola natijalari o'qituvchilar uchun amaliy metodik tavsiyalarni taklif etadi va chet tili ta'limining samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Nemis tili o'qitish jarayonida yozma nutq ko'nikmasi talabaning fikrni mantiqan izchil bayon etish, grammatikani to'g'ri qo'llash va leksik boylikdan samarali foydalanish malakasini rivojlantiradi. Yozma nutq og'zaki nutqdan farqli o'laroq, puxta o'ylash, rejalashtirish va tahrir qilishni talab etadi. Yozma ifoda orqali talaba o'z fikrini chuqurroq tahlil qiladi, bu esa uning umumiy tafakkur darajasini ham oshiradi. Shu bois, yozma nutqni o'qitish oliy ta'lim tizimida, ayniqsa, filologiya yo'nalishidagi yuqori bosqich talabalarining tayyorgarlik jarayonida muhim o'rin tutadi.

Yozma nutqni samarali o'rgatish uchun bir nechta metodik tamoyillarga rioya etish lozim:

1. Kommunikativ yondashuv — talabalarni real hayotiy vaziyatlarda yozma muloqotga tayyorlash (masalan, e-mail, ariza, maqola yozish).

2. Integrativlik — yozma mashg'ulotlarni tinglab tushunish, o'qish va og'zaki nutq bilan uyg'unlashtirish.

3. Bosqichlilik — yozish jarayonini rejalashtirish, yozish, tahrirlash va baholash bosqichlari asosida tashkil etish.

4. Madaniyatlararo yondashuv — nemis madaniy yozuv odoblarini, rasmiy va norasmiy uslublarni o'zbek talabalari uchun moslashtirish.

Yozma nutqni o'rgatish jarayoni besh asosiy bosqichdan iborat:

Bosqich	Maqsad	Mashq namunasi
1. Tayyorlov	Grammatik va leksik bilimlarni mustahkamlash	Gap tuzish, sinonim topish, gaplarni to'ldirish
2. Rejalashtirish	Fikrni tartiblash, matn tuzish rejasini ishlab chiqish	"Mein Beruf" mavzusida matn rejalashtirish
3. Yozish	Fikrni izchil yozma shaklda ifodalash	Insho, kundalik, xat yozish
4. Tahrir	Matnni grammatik va uslubiy jihatdan tekshirish	Juftlikda o'zaro tahrirlash
5. Baholash	O'z yozma ishini tahlil qilish	Baholash jadvallari asosida o'z-o'zini tahlil qilish

Talabalarining yozma nutqini rivojlantirish uchun quyidagi topshiriqlar samarali natija beradi:

- Rasmiy maktub yozish (E-Mail an die Universität): talabalar nemis tilida rasmiy murojaatni to'g'ri tuzishni o'rganadilar.

• Kundalik yozish (Tagesjournal): talabalar har kuni qisqa matn yozish orqali muntazam yozuv amaliyotini rivojlantiradilar.

• Analitik matn yozish (Mein Lieblingsfilm): tahliliy fikrlash va sabab-natija bog'liqligini ifodalashni o'rgatadi.

• Bahsli insho (Argumentativer Aufsatz): talabalar o'z pozitsiyasini himoya qilishni o'rganadilar.

• Loyiha hisobotlari (Projektbericht): akademik yozuv malakasini rivojlantiradi.

Yozma ishlarni baholashda quyidagi mezonlar muhim ahamiyat kasb etadi:

• Grammatik to'g'rilik – fe'llar, artikllar, predlog va sintaksisning to'g'ri qo'llanilishi.

• Leksik boylik – so'z tanlashning xilma-xilligi va aniqligi.

• Matn strukturasining mantiqiyliqi – kirish, asosiy qism va xulosaning uyg'unligi.

• Uslubiy moslik – rasmiy yoki norasmiy janrga muvofiqlik.

• Ijodkorlik va mustaqillik – talabaning shaxsiy yondashuvi, o'z fikrini erkin ifodalashi.

Yozma nutqni o'qitishda interfaol usullar (klaster, "Peer review", "Feedback exchange")dan foydalanish talabalar o'rtasida ijodiy raqobat va o'zaro o'rganish muhitini yaratadi. Shuningdek, raqamli vositalar (Google Docs, Padlet, Grammarly) yordamida onlayn tahrir va tahlil qilish yozma mashg'ulotlarni yanada samarali qiladi.

Yuqori kurs talabalari uchun yozma nutq darslarini o'qitish nafaqat lingvistik, balki kasbiy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Ular ilmiy maqola, rezyume, xat yoki loyiha hujjatlarini mustaqil yozishga tayyor bo'ladilar.

Xulosa. Nemis tilini yuqori kurs talabalari uchun o'qitishda yozma nutqni rivojlantirish — bu til o'rganish jarayonining yakuniy va eng mas'uliyatli bosqichidir. Chunki aynan yozma ifoda orqali talaba o'z fikrini aniq, mantiqan asosli va grammatik jihatdan to'g'ri tarzda bayon etishni o'rganadi. Tadqiqot davomida yozma nutqni o'qitish jarayonida kommunikativ va integrativ yondashuvlar samaradorligi isbotlandi: bu yondashuvlar nafaqat yozma til kompetensiyasini, balki talabaning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va madaniyatlararo muloqot qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Yozma mashg'ulotlarni bosqichma-bosqich tashkil etish (tayyorlov, rejalashtirish, yozish, tahrir, baholash) talabalar uchun o'quv jarayonini izchil va natijador qiladi. Amaliy topshiriqlar — rasmiy xatlar, argumentativ insholar, kundalik yozuvlar va loyiha hisobotlari — ularni real hayotiy vaziyatlarda yozma muloqotga tayyorlaydi.

Maqolada keltirilgan metodik tavsiyalar nemis tili o'qituvchilari uchun yozma nutqni samarali rivojlantirishda amaliy qo'llanma vazifasini bajaradi. Shuningdek, bu yondashuvlar boshqa chet tillarni o'qitishda ham qo'llanishi mumkin bo'lib, talabalarning akademik savodxonligini, madaniyatlararo kompetensiyasini va kasbiy tayyorgarligini yanada mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Гёте И. Избранные произведения. – Берлин: Aufbau Verlag, 2010. – 456 с.
2. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. – Leipzig: Langenscheidt, 2011. – 543 S.
3. Krumm H.-J., Fandrych C., Hufeisen B., Riemer C. Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch. – Berlin/New York: De Gruyter, 2010. – Bd. 1. – 948 S.
4. Bimmel P., Rampillon U. Lernstrategien im Deutschunterricht. – München: Hueber Verlag, 2013. – 198 S.
5. Tschirner E. Methodik und Didaktik des Deutschunterrichts. – Berlin: Cornelsen Verlag, 2015. – 264 S.

